

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 372.21 37.018.26(045)

Г. М. Абрамович, Л. Г. Софіян

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Сьогодні Україна переживає один з непростих історичних періодів. І найбільша небезпека, що загрожує нашому суспільству, – не в економічних негараздах, не в зміні політичної системи, а у руйнації особистості. Сьогодні матеріальні цінності домінують над духовними, тому у дітей спотворені уявлення про доброту, милосердя, великодушність, громадянськість і патріотизм. Дітей відрізняє емоційна, вольова і духовна незрілість. Продовжується руйнування інституту сім'ї: у дітей формуються антибатьківські й антисімейні установки. Поступово втрачаються форми колективної діяльності.

Все це свідчить про кризу у вітчизняній освіті й вихованні. Як діяти у такій ситуації? Як зберегти Людину? „Ліпити” особистість чи „не втручатися”? Що у вихованні поставити на перше місце: розумовий розвиток, фізичний, моральний, естетичний?

Світова спільнота в якості надійного засобу боротьби за виживання обрала толерантність як основоположний принцип моралі [1].

Будь-яка сучасна педагогічна концепція, зорієнтована на гуманістичні цінності, виходить із загальної мети формування розвиненої особистості. Епоха дитинства в цьому відношенні не є винятком.

Дошкільне дитинство теоретично й експериментально обґрунтовано як період, сприятливий для початку розвитку особистості. Надзвичайна пластичність психіки (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн), Велика емоційна чутливість, благодатна для розвитку моральних почуттів (О. В. Запорожець), новоутворення у вигляді усвідомлених мотивів, здатних підкорювати безпосередні спонукання (О. М. Леонтєва), поява етичних інстанцій (Д. Б. Ельконін) роблять дошкільний вік сенситивним для формування моральних основ особистості [4, с. 208].

Самоцінність дошкільного дитинства в сучасній педагогіці розуміється так: саме в дошкільному віці закладаються ціннісні основи світосприймання. Визначення самоцінності дошкільного дитинства і розуміння його як першого етапу становлення особистості потребує перегляду задач педагогічної роботи з дітьми відповідно до наступних концептуальних засад:

- обґрунтування поняття „толерантність” як одного з найважливіших напрямків гуманістичного виховання;

- формування поняття „толерантність” як основи нової соціальної ідеології, що містить такі поняття, як особистість, сім'я, громадянськість (активна життєва позиція), суспільство;

- розвиток поняття „толерантність” як засобу глобального людського мислення і світосприйняття, спрямованого на попередження конфліктів і насилля.

Сутність толерантності формується на основі визначення єдності і водночас різноманітності людства, взаємозалежності усіх від кожного і кожного від усіх, поваги прав іншого (зокрема права бути іншим), а також утримання від завдання шкоди, оскільки шкода, що завдається іншому, означає шкоду і для усіх, і для самого себе [5, с. 20].

Поняття „толерантність” в різних мовах має різні смислові відтінки. Так, в англійській мові толерантність означає „готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ”; у французькій – „повагу свободи іншого, його образу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів; в китайській – вміння „дозволяти, допускати, виявляти великодушність у ставленні до інших”; в арабській – „прощення, м'якість, поблажливість, співчуття, прихильність, терпимість до інших”; в перській – „терплячість, терпимість, витривалість, готовність до примирення”.

В залежності від точки зору система координат толерантності може розглядатися в еволюційно-біологічному, етичному, політичному, психологічному і педагогічному контекстах, в залежності від чого вона наповнюється особливим змістом.

У педагогіці і психології толерантність – це залучення дітей і молоді до мистецтва жити у світі несхожих людей та ідей [5, с. 20]. Коли звертаєшся до сучасних програм, переконаєшся, що саме в навчально-виховних закладах дітей залучають до азів толерантності як системи певних цінностей.

Виховання у дусі толерантності слід починати з перших років життя, і провідна роль тут повинна належати педагогам. Саме їм необхідно вирішувати задачі, пов'язані з вихованням дітей дошкільного віку на засадах толерантності, у процесі ознайомлення їх з культурою народів, що проживають на території рідного краю, залучення до фольклору, народного декоративно-прикладного мистецтва й рідної літератури. Ще Л. С. Виготський указував: психологічний розвиток людини повинен розглядатися в культурно-історичному контексті її життєдіяльності [4].

У дошкільному віці дитина набуває основ особистісної культури, її базис, що відповідає загальнолюдським духовним цінностям. До складу базису особистісної культури належить орієнтування дитини в чотирьох основних сферах дійсності – природі, предметах, створених руками людини, явищах суспільного життя, нарешті, явищах власного життя і

діяльності, у собі самому [4]. Недарма зміст Базового компоненту дошкільної освіти систематизовано за сферами життєдіяльності: „Природа”, „Культура”, „Люди”, „Я сам”.

Так сфера „Природа” формує елементарний природо цільний світогляд, несе ціннісно-змістову наповненість за екологічним та природничим напрямками, сприяє усвідомленню дитиною себе як частки природи, формує відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї і внаслідок її дій у довкіллі [3].

Важливою складовою особистісного зростання дитини у Базовому компоненті визначено розвиток культури. Важливим результатом оволодіння дитиною практичною ігровою та мистецькою діяльностями є усвідомлення себе активним суб’єктом творчості, сформоване емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного світу, інтерес до надбань національної та світової культури, як зазначено у сфері “Культура” [3].

Зміст сфери “Люди” має на меті формування соціальних навичок поведінки, розвиток свідомого ставлення до себе як самостійної особистості, рівної з іншими людьми, як члена суспільства, що визначаються зв’язками з іншими, активного інтересу до людей, формування готовності сприймати соціальний досвід, виховувати співпереживання, співчуття, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки [3].

Компетентність дошкільника у сфері „Я сам” – важлива передумова його особистісного ставлення. Відомості дитини про саму себе необхідні для створення базису й особистісної культури, забезпечення різнобічного та гармонійного розвитку, формування й життєдіяльності, відчуття своєї повноцінності [3].

На думку В. С. Мухіної, умовою розвитку людини, окрім реальності природи, є створена нею реальність культури. При цьому в процесі розвитку „входження” в культуру людина присвоює її і стає її діяльним учасником [3]. Тому основною задачею психологічних досліджень О. Г. Амосова у руслі „культура і особистість” є з’ясування зв’язку між внутрішнім, психологічним, світом людини і світом зовнішнім – предметним, соціальним, етнокультурним [1]. Ще Л. С. Виготський висунув ідею про те, що в розвитку дитини потрібно розрізнити дві „переплетені” лінії: одна – природне „дозрівання”, інша – культурне вдосконалення, оволодіння культурними способами поведінки і мислення [4].

Базис особистісної культури – власне людське начало у людині – сукупність загальнолюдських цінностей (краса, добро, істина та ін.) і засобів життєдіяльності (уявлення про дійсність, способи активного впливу на світ, прояву емоційно-оцінного ставлення до того, що відбувається).

Становлення базису особистісної культури означає, що дитина залучається саме до загальних, вічних людських цінностей (а не до того, що може здаватися цінним деякому колу людей, в деякому регіоні і в

деякі часові моменти), залучається до універсальних (всезагальних) засобів життєдіяльності людей [6].

На кінець дошкільного віку можуть і повинні бути сформовані ціннісні основи ставлення до дійсності, передумови формування толерантної свідомості і поведінки.

Основою змісту цієї діяльності має стати наступне [7, с. 51 – 54].

1. Формування уявлень дитини про себе як про унікальну, самоцінну, неповторну особистість.

2. Розвиток уявлень про інших людей на основі співставлення себе з ними, виявлення схожості і відмінності.

3. Повідомлення знань про навколишній світ у відповідності з базовою програмою (особливості культури, побуту, сімейного життя тощо).

4. Виховання активної життєвої позиції на основі:

- усвідомлення дитиною своїх потреб (фізичних, духовних), вироблення вміння задовольняти їх, не завдаючи шкоди іншим;

- усвідомлення своїх можливостей; формування вміння чинити відповідно до них, прагнення до їхнього розвитку;

- усвідомлення своїх переваг і недоліків; виявлення критичності;

- усвідомлення своїх прав і обов'язків перед собою і іншими людьми;

- формування вміння відстоювати свої права і рахуватися з правами інших, виявляти терпимість, повагу до традицій і культури інших;

- визначення разом з дітьми правил і норм людського співіснування (знайомство з поняттями „правила”, „закон”, „норма”, „вимоги”, „традиції”);

- розвитку вміння давати оцінку своїм вчинкам і вчинкам інших; вміння робити власний вибір і приймати рішення; дослухатися до думки інших; мирно, без конфліктів вирішувати проблеми, що виникають;

- поглиблення розуміння значущості і цінності життя кожної людини;

- інтересу до життя інших людей.

Засоби виховання толерантної поведінки різноманітні. Серед них визначаються [7, с. 51 – 54]:

- всебічний розвиток і виховання дитини у всіх видах діяльності в умовах гуманістичного середовища, створення атмосфери добра і взаєморозуміння;

- гармонізація взаємин (дитина – дитина, дитина – дорослий, дитсадок – сім'я, сім'я – дитина – школа – соціум) з метою досягнення дітьми складної науки – науки жити серед людей;

- культивування цінності іншої точки зору через гру як природну дитячу потребу;

- концентрація уваги дітей на спільності культур різних народів в процесі їхнього знайомства з художньою літературою, фольклором і мистецтвом країн світу;

- використання заповідей світових релігій для виховання в дітей добра і милосердя;

- взаємодія дошкільного закладу з сім'єю;

- приклади великого братерства народів, подвигів в ім'я людей; сьогоденні війни і їхні наслідки (біженці, гуманітарна допомога та ін.) відкривають цілі сторінки людського благородства і міжнаціональної спорідненості, носіями чи очевидцями якого є ми, педагоги і діти;

- організація дитячих свят – найбагатшого матеріалу для виховання добра, а також вияву турботи про дітей.

Отже, організовуючи виховний простір, слід віддавати перевагу педагогіці полікультурності і толерантності. Адже реалізація ідей толерантності пов'язана і з ідеологічними, і з культурологічними, і з освітніми сутностями суспільного буття.

Толерантність в дискурсі системи освіти виявляється як концептуальний принцип, який визначає стратегію її розвитку в сучасному суспільстві.

Список використаної літератури

1. Асмолов А. Г. Мы обречены на толерантность / А. Г. Асмолов // Семья и школа. – 2001. – № 11 – 12. **2. Базовий** компонент дошкільної освіти в Україні: Затверджений рішенням Колегії Міністерства Освіти України та Президії АПН України 28 жовтня 1998 р. – К. : Редакція журналу „Дошкільне виховання”, 1999. **3. Воспитание** детей дошкольного возраста / под ред. Л. Н. Проколиенко. – Киев : Рад. шк., 1990. – 368 с. **4. Выготский Л. С.** Проблемы возраста : в 5 т. / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1984. – . – Т. 4. – 1984. – 428 с. **5. Ильченко Л.** Педагогика поликультурности и толерантности / Л. Ильченко // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 8. – С. 20 – 22. **6. Новое** педагогическое мышление / под ред. А. В. Петровского. – М. : Педагогика, 1989. – 280 с. **7. Орлова М.** Формирование толерантности у дошкольников / М. Орлова // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 11. – С. 51 – 54.

Абрамович Г. М., Софіян Л. Г. Формування толерантності в контексті розвитку особистості дошкільника

Формування толерантності у дошкільника актуальна проблема, яка зумовлена в цілому потребами суспільства. Автор в роботі виділяє задачі педагогічної роботи з дітьми відповідно до концептуальних засад, визначає підходи різних народів щодо розуміння поняття „толерантність”. У статті підкреслюється, що виховання у дусі толерантності починається з перших років життя , тому і провідна роль у

цьому питанні повинна належати педагогу. Автор виділяє основні складові змісту оформлення толерантності та засоби її виховання.

Ключові слова: толерантність, самоцінність дошкільного дитинства, особистість.

Абрамович Г. М., Софіян Л. Г. Формирование толерантности в контексте развития личности дошкольника

Формирование толерантности у дошкольника актуальная проблема, которая обусловлена в целом потребностями общества. Автор в работе выделяет задачи педагогической работы с детьми в соответствии с концептуальными основами, определяет подходы разных народов к пониманию понятия „толерантность”. В статье подчеркивается, что ведущая роль в воспитании в духе толерантности должна принадлежать педагогу. Автор выделяет основные составляющие содержания оформления толерантности и средства ее воспитания.

Ключевые слова: толерантность, самоценность дошкольного детства, личность.

Abromovych G. M., Sofiyan L. G. Tolerance Formation in the Context of Person's Development of Pre-school Pupil

Tolerance in preschool is actual problem, which is caused with the society's necessity. The author highlights the problems in the education with the children according to the conceptual framework that defines the approaches of different nations in understanding such concept as "tolerance." The article emphasizes that education in the spirit of tolerance begins in the first year of life, and therefore the leading role in this regard should belong to the teacher. The author identifies the main components of content design tolerance and facilities of education

Key words: tolerance, value of childhood, personality.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 372.461

Н. В. Горбунова

**ДОПИТЛИВІ ЧОМУСИКИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ
ДИТЯЧОЇ КАРТИНИ СВІТУ**

Як справедливо зазначає відомий лікар, педагог Глен Доман: „Діти розумні настільки, наскільки розумними ми їм дозволяємо бути” [4]. І ні для